

Savaş Alanları Turizmine Tipik Bir Örnek: Büyük Taarruz ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı

*A Typical Example to Battlefield Tourism: Grand Attack and Head
Commander Historical National Park*

Faruk ALAEDDİNOĞLU* - Alpaslan ALİAĞAOĞLU**

* Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü

** Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü

ÖZ

Savaş ve savaş alanlarının farklı etkileri bulunmaktadır. Bu etkilerden biri de bağımsızlığın elde edilmesi ve yeni bir devletin ortaya çıkışıdır. Büyük Taarruz da bunlardan biridir ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile sonuçlanmıştır. Savaşların toplumlar üzerinde önemli etkiler bırakan bir yanı da yapıldığı yerlerdir. Kocatepe ve Dumlupınar savaş alanları, Büyük Taarruz'un gerçekleştiği mekânlardır. Ancak bu mekânları yalnızca bir tarihi alan veya olayın yaşandığı yer olarak değil, aynı zamanda önemli bir turizm potansiyeline de sahip bir saha olarak düşünmek lazımdır. Çünkü bu mekânlar, savaşın önemine göre çok sayıda ziyaretçi çekmekte ve zamanla mabetleşmektedir. Sonuç olarak, savaş alanları turizmi ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada, ülkemizde turizmin çeşitlilik kazanmasında önemli bir potansiyel olan Başkomutan Tarihi Milli Parkı, MacCannell'in bir mekânın mabetleşmesi süreçlerine göre değerlendirilmiştir. İkinci el kaynaklarını kullandığı çalışmada, MacCannell'in süreçlerinden, adlandırma, sınırlama ve sergileme, mekanik ve sosyal çoğaltma aşamalarının etkili olduğu görülmüştür.

Anahtar sözcükler: Savaşlar, Büyük Taarruz, Başkomutan Tarihi Milli Parkı, savaş alanları turizmi, mekânın mabetleşmesi.

ABSTRACT

Human being fights for distinctive reasons and wars have some effect on him. One of resulting effects is to become independent and come into scene as a state. Grand Attack is such a war that resulted in the establishment of Turkish Republic. One of aspects of wars that have an important influence on society is place or places where wars take place. Kocatepe and Dumlupınar are spaces where Grand Attack has come true. What should be emphasized is that these spaces are not only historical spaces but they are also spaces with important touristic potential, thanks to attracting a good many tourists and becoming sacralized in time. As a result, battlefield tourism comes into being. In this study, being a potential in diversification of country's tourism, Head Commander Historical National Park is evaluated in terms of MacCannell's site sacralization process. Second hand sources are used in this study. The study shows that naming, framing and elevation, mechanical and social reproduction which are phases of MacCannell's site sacralization process are influential.

Key words: wars, Grand Attack, Head Commander Historical National Park, battlefield tourism, site sacralization.

GİRİŞ

Modern bir güvenlik konusu olan savaş, uzun dönemli sonuçları ve derin sosyal etkileri nedeni ile suç ve terörizmden ayrılır. Önemli bir kültürel zaman belirleyicisi olarak yerli halk üzerinde savaş öncesi, savaş süresi ve savaş sonrası olmak üzere üç safhadan oluşan bir etki bırakan (Smith 1998: 202) savaşların birçok tanımı yapılmıştır. Rousseau'ya göre (1965) savaş, özgürlüğün kısıtlanması, kaldırılması veya köleleştirilmesidir. Özgürlüğünden vazgeçmek, insan olma niteliğinden, insan haklarından, hatta ödevlerinden vazgeçmektir. Böyle bir vazgeçme, insan yaratılışıyla uzlaşmaz. İnsanın isteminden her türlü özgürlüğü almak davranış-

larından her türlü ahlak düşüncesini kaldırmak demektir.

Tarihî süreç içinde savaşlar, savaş meydanlarında yapılmıştır. Ordular toplanır, liderler haritalar üzerinde stratejileri belirlenir ve savaşı başlatılırdı. Savaş meydanında herhangi bir şekilde yaralanmış askerlere yardım için ateşkes ilan edilirdi Ancak istilacı, insanlık düşmanı ordular; düşman topraklarını baştanbaşa yağma eder, ırza geçer ve her türlü zarar ziyarı verirlerdi. Bu durum ve bütün bu olumsuzlukların yaşandığı o gün, utanç günü olarak anılırdı. Ancak maalesef geçmiş dönemlerde birçok defa yaşanmış olan bu olaylar, medeniyetleşme çabası içinde olan birçok toplumda, bu gün

bile oldukça sık bir şekilde yaşanmaktadır. Savaşın iki yüzü vardır: Bir tarafta yukarıda ifade edilen karanlık yüzü, diğer tarafta, savunan, bütün bu olumsuzluklara direnen ve mücadele eden insanların tarafı (Smith 1998).

Savaşın kendisi kadar, savaş alanları da toplumun yücelen değerleri, davranışları ve kültürel yaşamı üzerinde önemli etkiler bırakmıştır. Bu bağlamda Kurtuluş Savaşı'nın son safhasını temsil eden Büyük Taarruz ve onun bir parçası olan Başkomutanlık Meydan Muharebesi dolayısıyla Kocatepe ve Dumlupınar (Başkomutanlık Tarihi Milli Parkı), Türk toplumunun kalbinde önemli bir yere sahip savaş alanlarıdır. Bunun içindir ki Kocatepe ve Dumlupınar savaş alanlarını, yalnızca tarihi bir alan veya olayın yaşandığı bir mekân değil, aynı zamanda önemli bir turizm potansiyeline sahip bir alan olarak düşünmek lazımdır. Nitekim bu alan, her yıl 45-50 bin yerli, 500-600 yabancı ziyaretçi çekmektedir (Afyonkarahisar İl Çevre ve Orman Müdürlüğü 2008).

Bu çalışmanın amacı, turizmde çeşitlilik sağlamak için savaş alanlarına yalnızca klasik tarih anlayışıyla bakmak yerine bir diriliş öyküsü şeklinde yaklaşılabilceğini, bu alanın savaş alanı turizmi adına kullanımının mümkün olduğunu ve tek başına bir çekiciliğe sahip olduğunu ortaya koymaktır. Çalışmada, Slade'nin (2003) yaptığı gibi kavram tartışmasına girilmemiştir. Slade "Gallipoli Thanatourism, The Meaning of ANZAC" (Gelibolu keder turizmi, Anzak'ın anlamı) adlı çalışmada Seaton (1999) tarafından ortaya konulan keder turizmi tanımına karşı çıkmaktadır. Yazara göre, Avusturalya ve Yeni Zellandalılar Gelibolu'ya sadece ölümler ve ölüm alanlarını ziyaret için seyahat etmemektedirler. Onlar için bu alanların asıl önemi Avusturalya ve Yeni Zellanda'nın bir devlet olarak ortaya çıkışında etkili olmasında gizlidir. Gelibolu Tarihi Milli Parkı, Kaya (2006) tarafından da çalışılmıştır. Kaya'nın bu çalışmasında, alanın keder turizmi alanı olduğu belirtildiği gibi, turistlerin bu alana yaptığı yolculukların temel motivasyonunu ölümle yüzleşmek arzusu değil, daha çok miras ve kültür unsurlarının oluşturduğu söylenmektedir (Kaya 2006). Bu çalışmada Seaton'ın (1999) sınıflandırması benimsenmiş, ancak Foley ve Lenon (2000) tarafından ortaya konulan keder turizminin özellikleri hesaba katılarak, çalışma alanının keder turizminin bir parçası olan savaş alanları turizmine örnek bir alan olduğu kabul edilmiştir. Ayrıca, Smith'in (1998) ortaya koyduğu gibi geçmişte ve günümüzde bir yerde savaş yaşanmışsa veya yaşanıyorsa orada turizm vardır. Hiroşima ve Nagazaki'nin (Seighenthaler 2002) Japon turistik rehber

kitaplarında yer alması, hiç kuşkusuz bu durumla ilgilidir.

Çalışma konusu olan savaş alanları, MacCannell'in ünlü "The Tourist" (1976) adlı eserinde ortaya koyduğu mekânın mabetleşmesi sürecine göre incelenmektedir. Makale ikinci el kaynaklar kullanılarak yapılmış, ancak alanda yapılan bazı gözlemlere de yer verilmiştir. Çalışma, dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, turizmin çeşitlendirilmesi konusu ele alınmakta ve bu bağlamda keder turizminin önemi vurgulanmaktadır. İkinci bölümde, keder turizmi, tanım ve özellikleri ile Seaton tarafından geliştirilen tipoloji verilmektedir. Üçüncü bölümde, çalışmaya konu olan alanların hikâyesi anlatıldıktan sonra, Başkomutan Tarihi Milli Parkı'nda mekânın mabetleşmesi sürecine geçilmektedir. Bu süreci oluşturan aşamaların her biri ayrı ayrı ele alınmakta, çalışma sonuç kısmıyla bitirilmektedir. Çalışmada ilgili kaynaklar kısmı için ayrı bir bölüm oluşturulmamıştır. Bu eksiklik, çalışmayı oluşturan diğer bölümlerde verilen atıflarla giderilmiştir.

TURİZMDE ÜRÜN ÇEŞİTLENDİRMESİ

Turizm olgusu uzun yıllar kitle turizmi şeklinde deniz, güneş ve kum üçlüsüne bağlı olarak kendini göstermiştir. Özellikle son yıllarda turizm alışkanlıklarında farklılaşma yaşanmış ve özel ilgi turizm faaliyetleri ortaya çıkmıştır. Eski medeniyetleri tanıma dürtüsü ve geçmişe tanıklık yapmak, farklı kültürleri tanımak ve bir şekilde onlarla etkileşimde bulunmak gibi yaklaşımlar, keder turizmi gibi yeni turizm türlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Keder turizminin bir alt dalı olan savaş alanları, kültürel miras kavramı içinde ele alınmaktadır. Bu bağlamda kültürel turizmde miras kavramı, oldukça geniş kapsamlıdır. Anıtlar, tarihî ve mimarî kalıntılar, müzelerde sunulan sanat gösterileri ve sergiler; bütün yönleriyle gelenek ve sanat, felsefe gibi soyut formlar, tarihteki büyük olayların ve kişilerin kutlanması, farklı yaşam tarzları, kendine özgü edebiyat ve folklorun oluşturduğu eğitim unsurları, miras kavramı içinde değerlendirilen bazı elemanlardır (Prentice 1993).

Kültürel turizme olan talep, kitle turizmi bir tarafa bırakılırsa, oldukça yüksek bir değer ifade etmekte ve hızlı bir artış eğilimi sergilemektedir. Zira Dünya Turizm Örgütü, dünya genelindeki tüm turizm turlarının %37' sinin kültürel turizmden oluştuğunu ve talebin yılda %15 oranında artacağını tahmin etmektedir (Crawd aktaran Leslie 2001: 113). Bu noktada turizmin yeni tüketicilerinin özellikle gelişmiş ülkelerde daha bilgili, algılama gücü

yüksek, araştırmalara katılan ve yaşlı olarak kabul edilen gruplardan oluştuğu (Cooper ve arkadaşları 1998: 261) düşünülürse, savaş alanlarına yönelik turizmin gerek ulusal gerekse uluslararası alanda gelişmeye açık bir turizm türü olduğu muhakkaktır. Zira turizm pazarının her bir kısmı, ihtiyaç, arzu ve beklentileri hızlı bir şekilde değişmiştir ve bu değişim günümüzde de devam etmektedir. Yeni pazarlar ortaya çıkmış, var olanlar ise kaybolmuştur. Bu noktada kültür turizmi içinde değerlendirilen ve birçok dünya ülkesinde ortalama talep yaratan bir turizm türü olan savaş alanları, kendine yer bulmaktadır. Ne var ki kültür, yetiştirilmesi zor bir bitki ve hasat edilmesi zor bir üründür. Bu nedenle elde edilen ürün miktarı, herhangi bir üründeki gibi tek yıllık üretim miktarı ile değil, pek çok neslin en iyi tohum stoklarını yetiştirmesi, yıllarca toprağı hazırlamasına kadar uzanan emekle doğru orantılıdır (Macmillan 1994: 82). Bu anlamda savaş alanları turizmi, kültür turizmi içinde yetiştirilmesi ve hasat edilmesi en zor ürünlerden birisidir. Bu nedenle, savaş alanları turizmini geliştirebilmek için birçok bileşenin bir araya gelmesi ve birbirini desteklemesi gerekir. Seyahat eden kişi ile onun destinasyonu arasındaki gerçek ve/veya tasarlanan tarihsel, ailevi ve kültürel bağlarının güçlü olması gerekmektedir. Bu yüzden savaş alanları turizmi pek çok yönden, rehber kullanımı ve/veya çevirmen kullanımı, grup turu organizasyonu, önceden planlanmış güzergâh gibi, sık turizm uygulamalarını içermelidir. Özellikle bu turlar, katılımcılar için tarihsel ve/veya kişisel olarak önemli sit alanlarına odaklanmalıdır. Zira savaş alanları turizmine katılan insanlar, kendi ülkelerinde veya yabancı bir ülkede seyahat ettikleri zaman kültürel olarak dinsel inanış sistemlerinin ve alanlarının keşfisine yönelik ilgide daha hazırlıklı (açık) olmak zorundadırlar (Lenon ve Foley 2000).

Türkiye’de savaş alanları turizminin gelişmesi ve kitlelerin ilgisini çeken bir turizm çeşidi olması için, Borley’in de ifade ettiği gibi, kültürel mirasın canlandırılmasına, ev sahibi toplumların değerlerinin anlatılmasına ve açık olarak yeniden ifade edilmesine ihtiyaç vardır (Borley 1994: 8). Ayrıca bu turizmin amaçları için kullanılan kültürel mirasın gerçek öneminin açıklanması gerekmektedir (Borley 1994: 9). Sonuç olarak, Richard’ın ifade ettiği gibi, “Kültürün [turizm amacıyla] tüketimi artan bir şekilde ekonominin canlandırılmasında kullanılmalıdır” (aktaran Leslie 2001: 112).

KEDER TURİZMİ (DARK TURİZM)

Keder turizmi (dark tourism, thanatourism, black tourism, black spot), ölüm, felâket ve yokluk ile ilgili

olarak, 1990’lı yıllarda, Lennon ve Foley tarafından ortaya konulmuş bir turizm çeşidir. Kavram, yakın veya uzak geçmişte meydana gelen ölüm ve üzüntünün turizm için kullanılması anlamına gelmektedir. Araştırmacılar, keder turizminin tanımını yapmaktan çok bazı özellikleri üzerinde durmaktadırlar. Keder turizmi kimliğini postmodernlikte bulmaktadır. Postmodernlik, gelişen teknoloji sayesinde zaman ve mekân arasında yakınlaşma, modernliğe duyulan endişe ve eğitime verilen önem gibi özelliklere sahiptir. Modernlik, Titanik’in batmasına engel olamadığı gibi teknik icatlar, Yahudi kamplarının oluşturulmasında da kullanılabilmiştir. Postmodernlikte eğitimsel elemanlar farklı şekillerde üretilmekte (müzeler gibi) ve turizm yoluyla ticari amaç için tüketilmektedirler. Geçmişte meydana gelen birçok savaş veya keder alanı mevcuttur. Ancak bu olay ve alanların ölüm (keder) turizmine dâhil edilmesi, onların ancak eğitici olmaları, farklı olarak üretilmeleri ve ticari olarak kullanılmaları ile mümkündür. Yine keder turizminde olayın gerçekte olduğu zamanın yakın bir zamana rastlaması zorunludur. Yani olayların yaşayan insanların hatırlayabileceği, modernlik ve onun sonuçları için kuşku ve endişe verici nitelikte olması gerekmektedir. Bu bağlamda, Eski veya Orta Çağ’da yaşanmış bir olay, keder turizmi kapsamında düşünülemez. Bu konuda başlangıç tarihi olarak Titanik gemisinin battığı yıl olan 1912 yılı kabul edilmektedir (Lennon ve Foley 2000).

Seaton (1999), keder turizminin tanımını yapmaktadır: Keder turizminde (thanatourism veya dark tourism) asıl olan, turistlerin gerçek veya sembolik olarak ölümle karşılaşmaları ve bu açıdan kendilerini olaya motive etmeleridir (Seaton 1999). Seaton, keder turizmini bu anlamda ele almış ve bir tipoloji geliştirmiştir. Beş gruptan oluşan bu tipolojide, insanların idam cezası alan birinin idamını görmeye için seyahatleri ilk grubu oluşurmaktadır. Antik zamanda Romalı gladyatörlerin ölüm pahasına çarpışmaları, politik idam cezaları bu gruba verilen örneklerin geçmişte yaşanmış olanlarıdır. Bu örneklerin modern zamanda yaşananları ise, turistlerin, düşen bir uçağın enkazını, bir feribotun batışını, terörist eylemler sonucu oluşan patlamalar veya otoyolda seyreden bir aracın yoldan çıkıp yuvarlanışını merakla seyretmeleridir (Seaton 1999). İkinci grupta kitle veya bireysel ölüm alanlarını görmeye yönelik bir hareket söz konusudur (Seaton 1999). Sonradan keder turizmi şeklinde tanımlanabilecek bu alanlar, kitlesele ve bireysel ölüm alanlarını olay olduktan sonra ziyaret etme şeklinde gerçekteleştirmektedir. Bu grup seyahatler, çok yaygın olarak görülmekte ve farklı başlıklar altında ele alınmak-

tadır. Bunları, vahşet alanlarına seyahat (Auschwitz holocaust toplama kampı, Polonya), felaket alanlarına seyahat (Pompei volkanı), ünlü kişilerin ölüm alanlarına seyahat (Dallas'ta Kennedy'nin suikast alanı, Graceland'da Elvis Presley'in hayatını kaybettiği yer) ve savaş alanlarına seyahat (Waterloo, Amerikan İç savaşları ve I. ve II. Dünya Savaşları) şeklinde sıralamak mümkündür. Üçüncü grup, hapisaneler, mezarlıklar, katafalklar, türbe, anıt ve savaşı hatırlatan merkez ve alanlar gibi ölümü çağrıştıran alanları kapsamaktadır. Dördüncü grupta, özellikle ölümü vurgulayan, temsil eden maddi kanıtlar ve semboller yer almaktadır. Bu alanlar müzeler gibi sunu alanlarıdır. Bu alanlarda, ölümlerin silahları, giysileri, cinayet kurbanlarının diğer maddi kalıntıları ve bir şekilde o anı ve olayları anlatan resim ve heykel gibi sanatsal eserler sergilenmektedir (Seaton 1999). Beşinci grupta ise dini nedenlerin ağırlıklı olarak (Hz İsa'nın çarmıha gerildiği yer gibi) ortaya çıktığı alanlar yer almaktadır.

Şüphesiz Seaton'un (1999) öngördüğü ve bir sınıflandırma şeklinde ortaya koyduğu keder turizmi, geçmişte değil, ama günümüzde ortalama talep yaratan bir turizm çeşidi olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira Seaton'un ifadesiyle (1999), keder turizmi artık geçmişteki marjinal özelliğinden çıkarak kitlelerin ilgisini çeken ve hızla yayılan bir turizm çeşidi olmaktadır. Bu anlamda keder turizmi adına en büyük talebi yaratan ve yerli halk üzerinde sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda etki bırakan en önemli turizm çeşidi şüphesiz savaş alanları turizmidir. Zira savaşlar, toplumun zaman belirleyicileri (time marker'leri) olarak adlandırabilecek bir işleve sahiptirler. Onlar toplumun değerleri, davranışları ve kültürel yaşamı üzerinde farklı ve köklü değişimler gerçekleştirebilirler. Bu değişimler, savaş öncesi, savaş süresi ve savaş sonrası olmak üzere kendini üç aşamada gösterir (Smith 1998). Savaşın bu üç aşaması, özellikle toplumların yaşamlarında derin izler bırakan savaşlarda çok belirgin olarak hissedilmektedir.

MacCannell'a göre (1976), turist ilgisine sunulan bir objenin turistik potansiyeli belirli bir sürece bağlı olarak gelişmektedir. Bu süreçte bir turistik obje, diğer objelerden ayrılır, onlardan farklılaşır. Süreç, objenin kutsallaşması ile sonuçlanır. Böylece turistik obje, turistlerin gözünde yarı dini bir nitelik kazanmış olur. Bu süreç, beş farklı aşamadan oluşmaktadır. Bunlar; adlandırma (naming), sınırlandırma ve sergileme (framing-elevation), tapınaklaşma (enshriment), mekanik çoğaltma (mechanical reproduction) ve sosyal çoğaltma (social reproduction) şeklinde birbirini takip etmektedir.

Mabetleşme süreci, farklı araştırmacılar tarafından kullanılmıştır.

Seaton (1999), mabetleşme sürecini Waterloo savaş alanlarına uygulamıştır. Waterloo savaş alanları göstermektedir ki, MacCannell'in bir objenin kutsallaştırılması aşamaları ikiye indirilebilir; bunlar adlandırma ve mekanik çoğaltmadır. MacCannell'in aşamaları, adlandırma dışında, özel bir düzen göstermez. Yani bu aşamalar kesin bir şekilde birbirinden ayırt edilemez. Yine aynı savaş alanına göre, sınırlama ve sergileme, kutsallaştırma aşamaları, adlandırma, sosyal ve mekanik çoğaltma aşamalarından daha az önemlidir. MacCannell'in turistik objesi ile savaş alanları, birbirinden farklı özelliklere sahiptirler. Daha doğrusu, MacCannell, turistik obje olarak Mona Lisa veya Napolyon'un şapkasını seçmiştir. Oysa savaş alanları onlardan farklıdır. Askerî bir alanın mabetleşmesi, vatandaşların milliyetçilik duygularından olumlu veya olumsuz bir şekilde etkilenir. Yine süreç, Seaton'a göre (1999) asla sona ermemektedir.

BAŞKOMUTANLIK MEYDAN MUHAREBESİ

Türkiye tarihi açısından diriliş ve var oluş görevini yüklenen Başkomutanlık Meydan Muharebesini, Ulu Önder Atatürk'ün kendi ifadesiyle anlatmak daha yerinde olacaktır. Beş gün geceli gündüzlü aralıksız sürüp giden meydan savaşını Ulu Önder Atatürk, Ağustos 1924'te şöyle anlatmıştır: "29/30 Ağustos gecesi sabaha karşı Batı Cephesi Harekât Şubesi Müdürü her zamanki gibi, o saate değin çeşitli karargâhlardan ve her yandan gelen raporlara göre harita üzerinde geçirip saptadığı genel durumu İsmet Paşa'ya göstermiş, o da hemen paşaya göster diye yanıma göndermişti. Haritada gördüğüm şey şu idi ki, ordularımız düşmanın önemli birliklerini kuzeyden, güneyden ve batıdan sarmaya en elverişli bir duruma girmiş bulunuyorlardı. Öyleyse tasarladığımız ve büyük sonuçlar sağlayacağını umduğumuz durum gerçekleşmiş oluyordu. Hemen, dedim, Fevzi ve İsmet Paşaları çağırınız. Üçümüz toplandık. Durumu bir daha gözden geçirdik ve kesin olarak hükmettik ki, Türk'ün gerçek kurtuluş güneşi bütün parıltısıyla 30 Ağustos sabahı doğacaktır... Düşman sığınağını çepeçevre saran bataryalarımızın aralıksız ve amansız ateşleri ovayı içinde barındırmaz bir hale çeviriyordu. Biraz sonra dünyada büyük bir çöküntü olacaktı. Ve beklediğimiz kurtuluş güneşinin çıkıp doğabilmesi için bu çöküntü gerekli idi. Karanlıklar içinde çöküş gerçeklemeliydi. Gerçekten göğün karardığı bir sırada Türk süngüleri düşman dolu o sırtlara saldırıya geçtiler. Artık karşımda bir ordu, bir güç

kalmamıştı" (Başkomutan Tarihî Milli Parkı Uzun Vadeli Gelişim Plânı 1990). Evet, artık bir ordu, bir güç yoktu, ancak onun kalıntıları hâlâ vardı. İşte bütün bunların temizlenmesi ve aydınlık yarınlara kucak açan o tarihî emir gelmişti: "Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir ileri!" (Genel Kurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi).

BAşKOMUTAN TARİHİ MİLLİ PARKI'NDA MEKÂNIN MABETLEşMESİ SÜRECİ

Adlandırma (Naming)

Savaş alanları, genellikle galip gelenler tarafından adlandırılır (Seaton 1999: 784). 30 Ağustos'ta Dumlupınar'da düşman kuvvetlerinin imhası ile sonuçlanan meydan muharebesine İsmet Paşa 31 Ağustos'ta "Başkumandan Meydan Muharebesi" adını vermiştir (Aybars 1995).

MacCannell'e göre (1976), herhangi bir alanın benzer özellikte diğer alanlardan ayırt edilmesi ile mekânın mabetleşmesi süreci başlamakta ve bu ilk aşamaya adlandırma adı verilmektedir. Büyük Taarruz savaş alanları, Kurtuluş Savaşı sonrasında Mustafa Kemal Paşa'nın 30 Ağustos 1924 tarihinde Dumlupınar'da yapmış olduğu konuşma ve dikilen anıt ile de anlamını bulmuş ve çevredeki alanlardan ayrılmıştır. Kocatepe ve Dumlupınar'ın birer savaş alanı olduklarını ifade eden Ulu Önder Atatürk'ün şu konuşması oldukça anlamlıdır: "*Savaş, hele meydan savaşı, yalnız ve karşı karşıya gelen iki ordunun çarpışması değildir; ulusların çarpışmasıdır. Ulusların bütün varlıkları ile ve teknik alandaki başarıları ile, ahlakları ile, kültürleriyle, erdemleriyle, kısacası, göze görünür bütün güçleri ve varlıklarıyla, her türlü araçları ve olanaklarıyla çarpıştığı bir sınıv alanıdır. Bu alanda çarpışan ulusların gerçek güçleri ve değerleri ölçülecek demektir. Sonuç, yalnız göze görünür güçlerin değer, bütün güçlerin, hele ahlaktan ve kültürden gelen güçlerin üstünlüğünü ortaya koyar. Bu nedendir ki meydan savaşında yenilen yan, ulusça ve ülkece, bütün güçlerince ve varlıklarınca yenilmiş, alt edilmiş sayılır. Afyonkarahisar-Dumlupınar meydan savaşı ve onun son parçası olan 30 Ağustos zaferi Türk tarihinin en önemli bir dönüm noktasıdır. Ulusal tarihimiz çok büyük, çok parlak zaferlerle doludur. Ama Türk Ulusunun burada kazandığı zaferler kesin sonuçlu, yalnız bizim tarihimize değer dünya tarihine yeni bir akım vermekte kesin etkili bir meydan savaşı hatırlamıyorum. Besbellidir ki yeni Türk devletinin genç Türk Cumhuriyetinin temeli burada sağlamlaştırıldı; ölümsüz yaşayışı burada taçlandırıldı. Bu alanda akan Türk kanları, bu göklerde uçuşan şehit ruhları, devletimizin, Cumhuriyetimizin ölümsüz koruyucularıdır.*" (Başkomutan Tarihî Milli Parkı Uzun Vadeli Gelişme Plânı 1990: 3).

Afyonkarahisar ve Kütahya illeri sınırları içinde kalan Kocatepe ve Dumlupınar savaş alanları, başta bütün ülke insanları ve özellikle de bölge halkı için mistik (efsanevi), insanüstü, kahramanca mücadelelenin verildiği gerçek birer savaş alanıdır (Şekil 1). Bu alanlardaki birçok yer, verilen mücadele ve ortaya konulan zaferle doğru orantılı efsanevi bir yapıya kavuşmuştur. Bunlar, aynı zamanda insanlık tarihinin en kanlı onur mücadelesinin verildiği ve savaşın coğrafi mekâna işlendiği alanlardan biri olmuştur. Mücadelenin verildiği bu alanlar, Kocatepe bölgesinde Kocatepe, Büyükkalecik-Kurtkaya mevkii, Dedesivrisi-Sivritepe, Beytepe, Erkmantepe, Kaleciksisivrisi, Hıdırlıktepe, Belentepe, Otluktepe, Tınaztepe ve Çiğiltepe; Başkomutanlık Meydan Muharebesinin yapıldığı Dumlupınar bölgesinde ise Zafertepe, Berberçamtepe, Nasuhtepe, Adatepe, Arpagediği, Hallaçlar, Keçilerboğazı, Akpirintepeler şeklinde (Başkomutan Tarihî Milli Parkı Uzun Vadeli Gelişim Plânı 1990).

MacCannell'e göre (1976) adlandırma safhasından önce mabetleşme sürecine girecek objenin özgülüğü konusunda birçok araştırma yapılmalıdır. Ancak bu özelliğin savaş alanları için geçerli olmadığını vurgulamak lazımdır. Çünkü ünlü coğrafyacı Tuan'ın (2005) belirttiği gibi yerin kişiliği vardır. "*Yerin kişiliği doğal özellikler ile insan neslinin zamanla meydana getirdiği düzenlemelerin bileşkesidir*" (Tuan 2005). Dolayısıyla esasen savaş yapılırken adlandırma da kendiliğinden başlamaktadır. Büyük Taarruz, 26 Ağustos 1922 günü Afyonkarahisar'ın 20 km güneyinde bulunan 1874 rakımlı Kocatepe'de başlamıştır. Kocatepe'ye anlam kazandıran, onu coğrafi bir yer adı olmaktan çıkaran olgu, savaşın bu mekânda idare edilmiş olmasıdır. Aksi halde tepe, ruhu olmayan bir bedenden başka bir şey olmazdı. Aynı durum savaşın yaşanmış olduğu diğer alanlar için de geçerlidir. Bunların her birinin hikâyesi birbirinden farklıdır.

Savaş, Beytepe - Belentepe - Tınaztepe - Çiğiltepe-Ahır dağları hattında yoğun olarak yaşanmış ve 26 Ağustos günü tepelerin tamamına yakını ele geçirilmiştir. 57. Tümen Komutanı Miralay Reşit Bey, bütün çabalarına karşın, Çiğiltepe'yi zaptedemiştir. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, telefonla onu arayarak "Niçin hedefinizi alamadınız?" der. Bunun üzerine Miralay Reşit Bey: "Yarım saat sonra bu hedefi alacağım" der. Fakat maalesef sözünde duramamış ve tepe alınamamıştır. Mustafa Kemal Paşa, tekrar telefon açtığında ise onun ölüm haberi verilir ve vedanamesi Mustafa Kemal Paşa'ya okunur. Vedanamede Reşit Bey şöyle demektedir: "Yarım saat zarfında o mevkii almayı size söz verdiğim halde, sözümü yapamamış oldu-

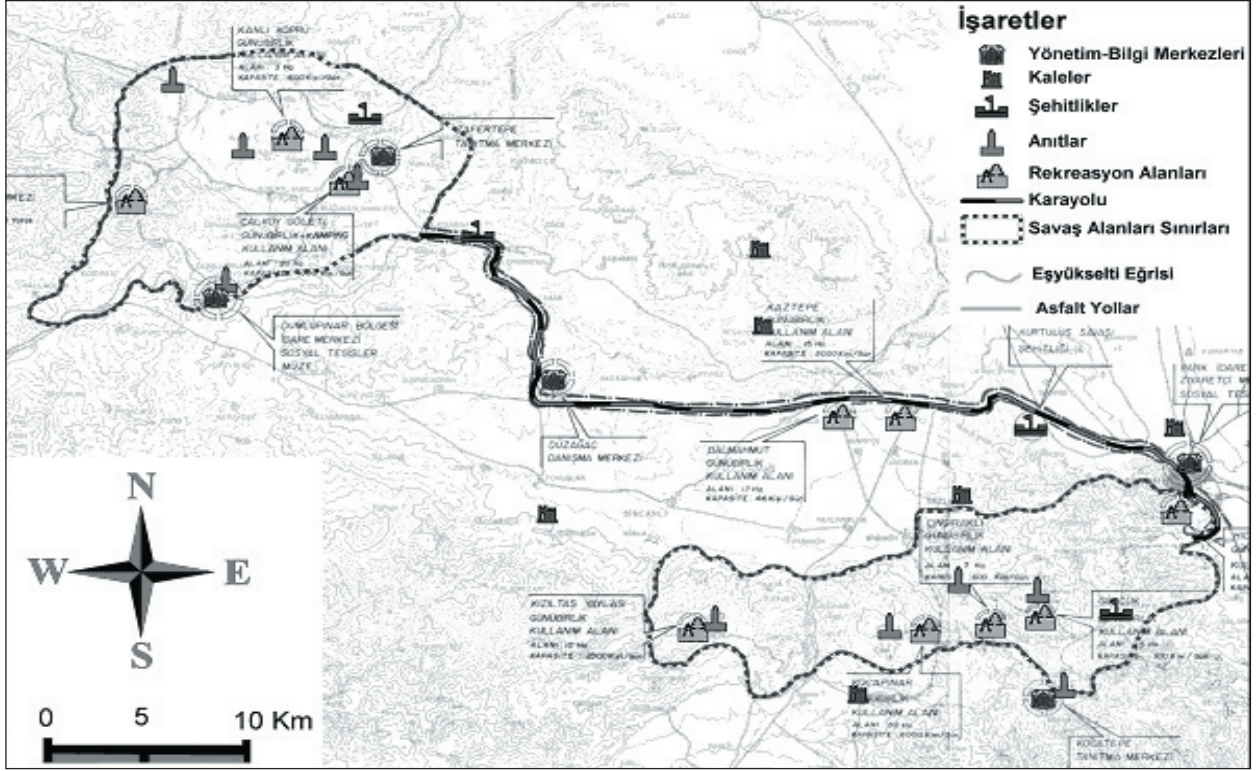
Şekil 1. Afyon ve Kütahya illeri lokasyon haritası

ğumdan dolayı yaşamam. Onun intihar etmesinden kısa bir süre sonra (15 dakika) ise Çiğiltepe ele geçirilir” (Talipoğlu 1998: 35).

Sınırlama ve Yükseltme (Framing-elevation)

MacCannell'in ortaya koyduğu bir turistik ögenin (veya mekânın) mabetleştirilmesi sürecinde ikinci aşama, sınırlama (veya çerçeveleme) ve yükseltme'dir. Bu aşamada turistik ögenin çevresine yasal bir sınır çekilmekte ve öge sergilenmektedir (yükseltme) (MacCannell 1976).

Savaş alanlarını sınırlandırmak ve belli bir çerçeve içine almak oldukça zordur. Özellikle bu sınırlandırma savaştan uzun yıllar sonra yapılıyorsa, alanlara ilişkin bilgilerin ve maddi kanıtların bozulma sürecine girmesi, işi büsbütün zorlaştırmaktadır. Zira savaş alanlarının birinci derecede özelliği, çerçeveleme olduğu için, bugünkü kutsal bakış açısıyla orijinal alanın tespit edilmesi oldukça güçtür. Savaş alanını bulunduğu alandan soyutlamak diğer bir ifadeyle bir kara parçasından ziyade bir savaş alanı olarak ortaya koymak, birçok açıdan sıkıntılıdır. Çünkü o zamanın askerleri, ölüleri ve

Şekil 2 : Kocatepe ve Dumlupınar savaş alanları

savaşa ait maddi eşyaları, uzun zaman önce yok olmuşlardır. Dolayısıyla bugün için lanse edilen alanların kısmen de olsa geçmiş görüntüsünden uzaklaşmış ve coğrafi özellikleri değişmiştir. Şüphesiz değişimlerin bir kısmı beşerî faktörler sayesinde gerçekleşirken, bir kısmı da coğrafi şartların getirdiği olumsuzluklara bağlıdır. Bütün bu olumsuzluklara karşın, Kocatepe ve Dumlupınar savaş alanları, Kurtuluş Savaşı ile özdeşleştirildiği için ulusal birer nesne olmaları sayesinde hep anılmış ve özellikle de Büyük Lider Mustafa Kemal'in 1924'teki adlandırmasından sonra da hep yaşatılmıştır. Bu yaşatılma süreci, sınırların belirlenmesinde ve güncelliğini korumasında olası kayıpların azalmasını temin etmiştir.

Kocatepe ve Dumlupınar savaş alanlarını kapsayan Başkomutan Tarihi Milli Parkı, İç batı Anadolu eşiği üzerinde, Afyonkarahisar-Kütahya ve kısmen de Uşak illeri sınırları içinde kalmaktadır. Bu saha Ulu Önderin ifade ettiği şekli ile "*Türk tarihinin en önemli bir dönüm noktası*" olmuştur. Türk tarihi açısından bu denli önemli olan bu alan, çerçeveleme safhasına 1981 yılında gerçekleştirilen uzun vadeli gelişim plânı ile girmiştir. Ülkemizde Kocatepe ve Dumlupınar bölgesi olmak üzere iki ayrı alanda kurulan tek milli park olan Başkomutanlık Milli Parkı, 2873 Sayılı Milli Parklar Kanununa uygun

olarak 32. 8. 1981 Tarih ve 8/3580 Sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile milli park ilan edilmiş ve sınırlama safhasına resmen girilmiştir. Daha öncede ifade edildiği gibi, bu alanlar resmi olmamakla birlikte, 1924 sonrasında kısmen de olsa sınırları belirlendiğinden ve bu sınırlara yönelik koruma gerçekleştirildiğinden sınırlama aşamasını, Mustafa Kemal'in 1924'te Dumlupınar'da yaptığı konuşmayla başlatmak mümkündür.

Milli park oluşturulurken uzun vadeli gelişme plânı devreye girmiş ve böylelikle sınırlama aşamasının elemanları olan koruma ve zenginleştirme safhası başlamıştır. Söz konusu alanlar, Türkiye tarihi açısından çok önemli olduğu için milli park olma gerekliliğini ve sınırlarının olabildiğince doğru tespit edilmesini sağlamıştır. Ancak özellikle de 1981 yılından önceki dönemlerde milli park alanında beşerî faktörler sonucu gerçekleşen müdahaleler (karayolu, yangın v.b.) genel peyzajda değişikliklere yol açmıştır. Bu olumsuz değişimleri ortadan kaldırmak ve yeniden düzenlemek adına ilgili kurum ve kuruluşların tek elden gerçekleştirecekleri uzun vadeli plânlama çalışmaları, savaş alanlarının yeniden organize edilmeleri bakımından oldukça önemlidir. Zira bu amaçla başta altyapı ve üstyapı olanaklarını sağlamak ve geliştirmek olmak üzere, anıtlar ve şehitliklerin düzenlenmesi,

restore edilmesi, milli parkın doğal bitki örtüsünün desteklenmesi, milli park içerisinde yer alan tahkimat ve siperlerin gerçek boyutlarında yeniden düzenlenmesi ve bunların ışık ve ses gösterileri ile desteklenmesi, koruma ve zenginleştirme aşamasının her iki savaş alanında da başladığını gösteren en belirgin kanıtlardır. Ayrıca yine plân çerçevesinde gerçekleştirilen yeni anıtların eklenmesi, eskilerin ise bakımı ve çevre düzenlemeleri yanında milli park içinde bulunan ziyaretçi ve tanıtma merkezleri de alanların sınırlandırılmasını sağlayan ve kuvvetlendiren diğer faktörler olmuştur. Ayrıca hem Büyük Taarruz hem de Başkomutanlık Savaşları'nın her yönünün 26–30 Ağustos tarihleri arasında doruk noktasına ulaşması yanında, yılın geri kalan zamanlarında da çeşitli etkinliklerle anılmaktadır. Özellikle bunlardan anıtlar çevresi ile savaşın doruk noktalarını oluşturan önemli tepeler ve çevrelerinde saha sergilerinin düzenlenmesi oldukça ilgi çekicidir. Bu sergilerde yer alan siperler, bataryaların mitralyöz yuvarlarının önünde yer alan tel örgüler ve savaşın dehşetini gösteren diğer gereçler, ziyaretçilerin savaşı gözlerinde canlandırmasına yardımcı olmaktadır.

Savaş alanları turizmde şehitlikler ve çoğunlukla onların yanı başında yer alan anıtlar, zenginleştirme sürecinin en önemli unsurudur. Zira Belçika'da turist sayısının önemli bir kısmı, savaş alanlarına ve özellikle de anıtlara yöneliktir. Benzer durum, nicelik olarak aynı olmasa da ülkemiz için de söylenebilir. Diğer bir ifadeyle savaş alanları turizmi, toplam turist sayısı içinde henüz marjinal bir yer tutsa da, kendi içinde asıl ziyaret edilen yerlerin anıtlar ve şehitlikler olduğu bir gerçektir. Zira her iki savaş alanında yer alan anıt ve şehitlikler, savaşın bütün azametini ve dehşetini göstermesi adına oldukça anlamlıdır.

Savaş alanlarında sınırlama ve sergileme süreçlerinin gerçekleşmesinde diğer enstrümanlar kadar rehberler de önemli görevler üstlenmektedirler (Seaton 1999). Ancak Kocatepe ve Dumlupınar'a ilişkin gezi programlarında görev alan rehberlerin coğrafi çevreyi iyi tanınamaları, tarihî bilgilerinin eksik olması ve belki de hepsinden önemlisi, o alanlarda yaşanan savaşın ruhunu yansıtmada yetersiz kalmaları, bu sürecin gerçekleşmesinde rehberleri devre dışı bırakmıştır.

Tapınaklaşma (*Enshriment*)

MacCannell'e göre (1976), "Çerçevelemede kullanılan maddenin kendisi mabetleşme sürecinin ilk aşamasına girerse, üçüncü aşamaya girilmiş olunur. Bu aşama tapınaklaşma olarak adlandırılır".

Yazar örnek olarak Almanya'da, Gutenberg'da Gutenberg müzesinde bulunan orijinal incili vermektedir. İncil bir odada ve loş bir ortamda bir pedestelin içindedir. Odanın duvarlarında Beethoven'a ait bir kitabe gibi değerli kitabeler de vardır. Dolayısıyla orijinal incili koruyan odanın duvarları, tapınaklaşma aşamasına girmiş bulunmaktadırlar. Çalışma alanında böyle bir gelişimin meydana gelmesi, savaş alanlarının doğası gereği mümkün değildir.

Mekanik Çoğaltma (*Mechanical reproduction*)

MacCannell'in ifadesine göre mekanik çoğaltma, kültürel olayların, örnek olarak turistik çekicilikler ve turist varış yerlerinin önem kazanmasına neden olmaktadır. Kutsal objenin mekanik çoğaltılması, onun baskı, fotoğraf, model ve resimler şeklinde tekrar yaratılmasıdır. Böylece bu safhanın, turistik bir obje veya mekânın mabetleşmesi sürecinde, turistik hedefe yönelen turistlerin gerçeği bulma konusunda en önemli safhası olduğu söylenebilir (MacCannell 1976).

Bu açıdan değerlendirildiğinde, özellikle o dönem gazeteleri, mekanik çoğaltma aşamasının yaşamasında önemli bir rol üstlenmiştir. Daha sonraki dönemlerde ise bu aşama özellikle romanlar, şiirler, tiyatrolar, resim, heykel, tasvir ve diğer yazılı enstrümanlar sayesinde belirginleşmiştir. Şüphesiz modern zamanın en etkili mekanik çoğaltma aracı, filmlerdir, ancak mabetleştirme sürecinin özellikle savaş dönemine ilişkin en etkili aracı yazılı medyadır. Bu noktada o günün şartlarında günlük, belki de haftalık çıkan gazetelerin ayrı bir yeri vardır. Zira Kurtuluş Savaşı'nı konu alan birçok yazı, o dönemde kaleme alınmıştır. Bu yazıların büyük kısmı, ulusal gazeteler tarafından kaleme alınırken, önemli sayılabilecek oranda yabancı basın da Kurtuluş Savaşı'nı kaleme almıştır. Bu gazetelerden biri, Türkoğlu'dur.

Türkoğlu gazetesinde yayımlanan İhsan Atay'ın yazısı şu şekildedir: "Artık köle olacaksınız ve biz sizin kanınızı, servetinizi emecek ve mukaddes en mahrem şeylerinizi alacağız dediler ve bunun içindir ki, birçok sevgili topraklarımız alındı, birçok mukaddes camilerimizde çanlar çalındı... Buna Tanrı acıdı, Melekler acıdı, yalnız bize acıyanlarla birlikte olarak bugünkü savaşa atıldık. Göğüslerimizde istiklal ve hürriyet ateşleriyle çarpan kalplerimizin ve bu çarpan kalplerimizde yaşayacağımıza kesin inancımız vardır. Haydi, artık ileri, yurdumuzda istiklal çiçekleri derleyelim" (Tütüncü 1996). Büyük Taarruz öncesi yerli basının büyük bölümü bu taarruzu destekler nitelikte yazılar yazarken, yabancı basın özellikle Kocatepe, Dumlupınar ve Sakarya zaferleriyle birlikte az da olsa Türkiye lehine yazılar yazmıştır.

Türk taarruzu, 30 Ağustos'tan itibaren Fransız basınında ön plana çıkmaya başlamıştı. Le Journal des Hellenes, 27 Ağustos 1922'de "Anadolu'da Türk Taarruzu"; Le Petit Perisien 30 Ağustos 1922'de "Türk Zaferi"; Le Matin Gazetesi, 31 Ağustos 1922'de "Yunanlılar 70 km. çekildiler" başlıkları ile Anadolu'daki Türk taarruzundan haberler veriyorlardı. Bu haberler arasında "Türk yıldırım taarruzu Yunan ordularını 10 günde tam bir hezimetle uğrattı. Mustafa Kemal, ordularına "Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir ileri!" emrini verdi." Türk ordusu süratle ilerliyor" şeklinde yazılar da vardı. Müslüman dünyasından da olumlu tepkiler yükseliyor ve dünyanın dört bir yanındaki Müslüman halk, Türk zaferini İslâmın Hıristiyanlığa, Doğunun Batı'ya, Asya'nın Avrupa'ya ve Kemalist Türkiye'nin İngiltere'ye karşı kazandığı en büyük zafer olarak kutluyordu (Sonyel 1991).

Türk Kurtuluş Savaşı ve tabii ki Kocatepe ve Dumlupınar savaş alanlarında yaşanan kahramanlıkları ve taktiksel dehayı anlatan binlerce eser yazılmıştır. Bunlar arasında Türk romanının ayrı bir yeri vardır. Bu dönemde dehasıyla yirminci yüzyıla damgasına vuran Mustafa Kemal'in toplum mühendisliği mucizesini tanıtabilecek ve bunu diğer toplumlara ve sonraki nesillere aktarabilecek en önemli araç, Türk romancısıdır. Türk romancısı kadar, şiir, tiyatro gibi alanlarda da Türk Kurtuluş Savaşı'nı ve Kocatepe-Dumlupınar savaş alanlarını ölümsüzleştiren, yücelten ve ülkemizin özgürlük savaşını eserlerine yansıtan pek çok edebiyatçıya rastlanmaktadır.

Toplumsal hayatla daima etkileşim halinde olan sanatın, tamamen toplumsal bir hareket olan Kurtuluş Savaşı'nı işlememesi düşünülemezdi. Türk Tarihi açısından her yönüyle bir kırılma noktası, bir başlangıç, bir diriliş yeri olan Kocatepe ve Dumlupınar savaşları, bu anlamda çok sayıda sanatsal çalışmaya konu olmuştur. Diğer bir ifadeyle toplumsal ve halkçı bir hareket olan Kurtuluş Savaşı'nın başta resim, heykel ve el sanatlarına konu olması kaçınılmazdır, ancak modern dünyanın etkili mekanik üretme ve kutsallaştırma aracı, filmlerdir. Bu anlamda Kurtuluş Savaşı'nı konu alan yüzlerce film bulunmaktadır. Bu filmlerin bir kısmı Türk yazarlarının kaleme aldığı romanlardan üretilmişken, bir kısmı tamamen bağımsız senaryolar şeklinde dir.

Sosyal Çoğaltma (*Social reproduction*)

Bu aşama, "Grupların, şehir veya bölgelerin ünlü bir çekicilikten sonra kendilerini adlandırmaları olayıdır" (MacCannell 1976: 45). Konu askerî alan-

lar için şu şekilde açıklanabilir; savaş alanındaki objelerin alan dışında uzaklarda bir yerlerde anılması (gösterilmesi, temsil edilmesi) ve adlandırılmasıdır (Seaton 1999). Bu nedenle savaş alanına ait obje bölgenin dışında başka bir yerde -ki bu yer hemen savaş alanının yanı başında yakın bir yer olabileceği gibi, ülkenin değişik coğrafi bölgelerinde de olabilir- insanların günlük yaşamlarının veya kültürel birikimlerinin bir parçası olarak kendini gösterir.

Son aşama olan sosyal çoğaltma, yukarıda da ifade edildiği gibi, alana ilişkin kültürel objelerin uzaklarda bir yerlerde günlük yaşamda kullanılmasıdır. Çünkü en güçlü sembolik objeler ve olaylar bazen insan eliyle ve gösterimle yaşatılmaz, onlar sosyal çoğaltma yoluyla yeniden üretilir ve bölge-ülke insanların günlük yaşamlarının bir parçası olur ve yaşatılır (Seaton 1999). Bu bağlamda Kocatepe ve Dumlupınar savaş alanları ve o savaşlarda yaşanan kahramanlıklar, bunlara güzel birer örnektir. Savaş alanındaki güçlü sembol ve alanlar birçok şekilde yaşatılmıştır. Bunlar bazen bir okul, bir yol veya bir park ismi olarak, bazen de bir mahalle, bir köy veya bir kasaba adında yaşatılmıştır.

Savaşın sosyal olarak üretildiği alanlar, bazen bir mezarlığa verilirken (Kocatepe ve Bayraktepe Mezarlıkları), bazen bir ilkokula (Kocatepe İlkokulu ve Lisesi), üniversitelere (Afyon Kocatepe Üniversitesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi), bazen bir bütün milli parka (Başkomutanlık Milli Parkı), bazen bir müzeye (Zafer Müzesi), bazen şehir içinde bir parka (Kocatepe Parkı, Dumlupınar Parkı), bazen bir köye (Tınaztepe Köyü), bazen bir vergi dairesine (Kocatepe Vergi Dairesi), bazen bir devlet hastanesine (Kocatepe Devlet Hastanesi), bazen yerel ve bazen ulusal ölçüde bir camiye (Kocatepe Camisi, Dumlupınar Camisi), bazen bir mahalleye (Dumlupınar Mahallesi) ve bazen de bir caddeye (Atatürk, Dumlupınar) verilebilmektedir. Yukarıda sayılan yerlerin çoğu Afyonkarahisar ve Kütahya illerinde bulunmasına rağmen aynı adlandırmalara Türkiye'nin hemen hemen bütün yerleşmelerinde, nicelik olarak aynı sayıda olmasa bile, rastlamak mümkündür. Nitekim internette önemli bir arama motoru olan Google'a "Dumlupınar Mahallesi" olarak girildiğinde, yaklaşık 29 bin sonucun ortaya çıktığı görülmektedir.

SONUÇ

Bugün savaş zamanı değildir. Bir gerçek var ki, savaş alanlarının ikinci yüzü olarak ifade edilen kısmını insanlar hep onurla anacaklardır. Günümüz dünyasında artan boş zaman ve yeni turizm

egilimleri, savaş alanlarına, bölgesel anlamda turizmin gelişmesine katkı sağlayan önemli bir rol yükleyecektir. Başkomutan Tarihi Milli Parkı'nda yapılan gözlemlerde, hızlı gelişen turizm endüstrisinin kırsal bölgelerde kendini savaş alanlarına ilişkin farklı açılımlarla gösterdiği ortaya çıkmıştır. Şöyle ki, Afyonkarahisar çevresinde Büyük Taarruzu simgeleyen eşyaların satılıyor olduğu ve turistler tarafından bunlara talep olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca, az da olsa şehit olan askerlerin çizmelerinin, madalyalarının, kıyafetlerinin değişik yerlerine ait parçaların da satıldığı görülmüştür. Şüphesiz turistlerin eşyalara olan bu talebinin arkasında yatan temel faktör, savaş alanları gezilirken geçmişi anma ve hatırlama isteğidir.

Kocatepe ve Dumlupınar savaş alanlarının kutsal birer kimlik kazanmasında ve bu sürecin sonunda turizm alanı olarak kabul görmesinde şüphesiz yukarıda ifade edilen sosyal süreçlerin ve ideolojik yaklaşımların birçoğu etkili olmuştur. Kocatepe ve Dumlupınar'a kutsal bir emanet kimliği kazandıran birçok süreç, MacCannell'in süreçlerinde kendine yer bulmuştur. Bu süreçlerden tapınaklaşma aşamasının etkisinin mevcut olduğunu söylemek güçtür. Bu çalışmada adlandırma, sınırlama ve sergileme, mekanik ve sosyal çoğaltma etkili olan başlıca aşamalarıdır. Bu aşamaları da, Seaton'un (1999) tespit ettiği gibi, kesin olarak birbirinden ayırmak mümkün değildir. Zira adlandırma aşaması, savaş yaşanırken başlamış, Ulu Önder'in sahayı 1924 yılında ziyareti ile daha da önem kazanmıştır. Aynı dönemde Büyük Lider'in bir anıt dikilmesini emretmesi, sınırlama ve sergileme aşaması yanında mekanik çoğaltma aşamasının da başladığına işaret etmektedir. Aynı sürecin, yani savaş alanlarında şehitlik, anıt gibi çekiciliklerin hâlâ düzenlenir oluşu, sürecin devam ettiğini de göstermektedir.

Kocatepe ve Dumlupınar savaş alanlarının birer keder turizmi alanı olmasında, yukarıda da ifade edilen faktörlerin hiç kuşkusuz önemli etkileri vardır. Eldeki çalışmanın sonuçlarına göre bu alanların bugünkü anlamı kazanmasında, dolayısıyla yukarıda ifade edilen süreçlerin yaşanmasında, en önemli neden bir bütün olarak Türkiye'nin o dönemdeki sosyal, ekonomik ve politik yapısının getirdiği olumsuzluklardır. Daha da önemlisi bütün bu olumsuzluklarla birlikte böyle bir savaşa gidilmesi ve başarılması, buna bağlı olarak yeni bir Türk devletinin, Türkiye Cumhuriyeti'nin, ortaya çıkışı, savaş alanlarına önemli anlamlar yüklemiştir. O dönem Türk halkında bütün ihtişamı ile kendini gösteren vatan sevgisi en büyük silahlardan biri olmuştur. Bu silahın ateşleyicisine ve beraberinde destanumsu bir kahramanlık ve taktik anlayışla ger-

çekleştirdiği bütün açılımlara olan saygı ve kalplerdeki o muhteşem sevgi de bundan kaynaklanmıştır.

Kocatepe ve Dumlupınar'da gerçekleşen ve Türkiye tarihi açısından şeref, onur ve kahramanlıklarla yâd edilecek olan bu zafer şüphesiz ki geçmişte ve bugün olduğu gibi gelecek nesillere de bir miras olarak kalacaktır. Bu mirasın doğru algılanabilmesi, söz konusu savaş alanlarına atıf edilmiş yazılı, çizili veya bir şekilde oluşturulmuş eserlerin yanında, bizzat savaş alanlarının kendilerinin o günkü atmosferi yansıtacak bir özelliğe kavuşturulması ile mümkündür. Bu anlamda Başkomutan Tarihi Milli Parkı gelişim planında düzenlenmesi düşünülen "yaşayan tarih" düşüncesi yaklaşım olarak doğru, fakat teknik ve yorum açısından eksik bırakılmıştır. Bu duruma bağlı olarak, alanların fiziki olarak algısal boyutta bir yaklaşımla ele alınması gerekliliği vardır. Çünkü savaş öncesi ve savaş sırasında başlayan süreçleri ile Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesinin yoğun bir şekilde yaşandığı savaş alanları dünya tarihinde ender rastlanan bir savaşa tanıklık etmiştir. Bu alanlarda savaşın izleri gerek doğanın ve gerekse insanlığın ihmal ve yanlış kullanımı sonucu yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bunun içindir ki söz konusu savaş alanları içinde yer alan ve günümüze kadar gelen siper ve diğer savaş gereçleri (düşman siperleri, teçizat örnekleri, şehit kemikleri, tahkimat kalıntıları) korunmalı ve savaşı ve onun enstrümanlarını demonstratif olarak anlatan yeni düzenlemeler yapılmalıdır. Belki de savaş alanlarına tanık olmak isteyen ziyaretçilere o günün şartlarına uygun askerî malzemeler giydirilmek suretiyle, farklı deneyimler yaşamaları sağlanmalıdır.

Gelecekteki çalışmalara öneriler

Bu makalede, çağdaş Türkiye'nin kurulmasında temel belirleyici olan Kurtuluş Savaşı ve onun en önemli dönüm noktası Kocatepe ve Dumlupınar savaş alanları, MacCannell (1976) tarafından ortaya konulan süreçler dikkate alınarak irdelenmektedir. Hiç kuşkusuz konunun yerel halk üzerindeki etkileri de önemli bir çalışma konusudur. Geçmiş, bugünü ve geleceği şekillendirmede önemli rol üstlenmiş olan alanlar, yarattıkları sosyo-kültürel, ekonomik ve çevresel etkileri nedeniyle de kendilerini bölgede oldukça farklı boyutlarda gösterebilmişlerdir. Bilindiği üzere turizm, turistik bölgenin refahı ve gelişimi için büyük bir potansiyel oluşturmaktadır. Ancak turizmin sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel etkilerinin boyutu genellikle turizm gelişiminin türü ve yoğunluğu, turizm alanının sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik özellikleri ile tu-

rizmin ne şekilde geliştirildiğine bağlıdır (Inskeep 1991: 360). Bu anlamda bölgede savaş alanları turizmine yönelik büyük ölçekli yatırım mevcut değildir. Dolayısıyla savaş alanlarına yönelik turizm aktivitesine katılan turist ve ev sahibi arasında yerel ölçekte bir iletişim ve etkileşim söz konusudur. Bu etkileşim sonucu ortaya çıkan yansımaların önemli bir kısmı bölge halkı üzerinde etkili olmuştur. Bunların bir kısmı, Pizam ve Milman'ın da ifade ettiği gibi, kısa dönemli olmakla beraber, bir kısmı ise uzun dönemlidir. Bu etkilerin başlıcaları, demografik, mesleki, kültürel, toplumsal değerlerdeki değişim, tüketim alışkanlıkları ve çevreyle ilgili unsurlar şeklinde sıralanabilir (Pizam ve Milman 1986:194-195).

Birçok açıdan irdelenebilecek olan turizmin, savaş alanlarının bulunduğu bu bölgede az da olsa gelişmesi ekonomik anlamda canlılık ve değişim getirmiştir. Bölge halkı, ortaya çıkan küçük ölçekli turizm yatırımları sayesinde yeni iş imkânlarına sahip olmuş ve aynı zamanda turizmin gelişmesi ile de yapılacak olan altyapı yatırımları sayesinde, çeşitli hizmetlerden yararlanabilecek bir duruma gelmiştir. Yapılan gözlem ve mülakatlarda turizmin yeni işyerlerinin açılmasını sağlayacağı ve bunun sonucu olarak da bölgede istihdam ve gelir yaratılmasının söz konusu olacağı ifade edilmektedir. Şüphesiz ekonomik katkısının yanında, sosyal ve kültürel yaşamda da farklılıkları beraberinde getirdiği belirtilen turizmin, kendileri için eğlence ve dinlenme olanaklarını artıracakını da ifade etmektedirler. Ancak bütün bunların yeterli olduğu düşünülemez. Dolayısıyla turizm ve yerel halk arasındaki ilişkinin daha ayrıntılı şekilde yapılacak başka bir çalışmada ele alınması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Adlı, D. (1998). *Büyük Taarruz Hazırlık Dönemindeki Diplomatik, Siyasi ve Askeri Faaliyetler*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Türkiye Araştırma Enstitüsü Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Anabilim Dalı.
- Afyonkarahisar İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2008.
- Aybars, E. (1995). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*. 4. Bası, Ankara: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları No. 50.
- Başkomutan Tarihi Milli Parkı Uzun Vadeli Gelişim Planı, 1990.
- Borley, L. (2001). Cultural Diversity in a Changing Europe. İçinde J.M. Fladmark (Editör), *Cultural Tourism* (ss. 3-11). UK: Donhead Publishing.
- Cooper, C., Fletcher, J., Gilbert, D. ve Wanhill, S. (1998). *Tourism, Principles and Practice*. 2nd Ed., New York: Longman.
- Dağlarca, F. H. (1999). *Bağımsızlık Savaşı II*. İstanbul: Doğan Kitapçılık AŞ.
- Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi, Klasör 1906, Dosya 107, Fihrist 137, Ankara.

- Inskeep, E. (1991). *Tourism Planning: An Integrated and Sustainable Development Approach*. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Kaya, O. (2006). Ölüm Turizmi: Gelibolu Tarihi Milli Parkı'nı Ziyaret Eden Turistlerin Ziyaret Motivasyonlarını Anlamaya Yönelik Bir Araştırma ve Sonuçları (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı.
- Lennon, J. ve Foley, M. (2000). *Dark Tourism The Attraction of Death and Disaster*. London: Continuum.
- Leslie, D. (2001). Urban Generation and Glasgow's Galleries with Particular Reference to the Burrell Collection. İçinde G. Richards (Editör), *Cultural Attractions and European Tourism* (ss. 112-133). UK: CAB International.
- MacCannell, D. (1976). *The Tourist A New Theory of the Leisure Class*. New York: Schocken Books.
- Macmillan, D. (1994). Here Stand our Cultural Heroes, But Have They Stood in Vain? İçinde J.M. Fladmark (Editör), *Cultural Tourism* (ss. 75-87). UK: Donhead Publishing.
- Pizam, A. ve Milman, A. (1986). The Social Impact of Tourism on Central Florida, *Tourism Recreation Research*, 15 (2): 191-204.
- Prentice, R. (1993). *Tourism and Heritage Attractions*. London: Routledge.
- Rousseau, J. J. (1965). *Toplum Sözleşmesi* (Çeviren: Vedat Günyol). İstanbul: Çan Yayın.
- Seaton, A. V. (1999). War and Thanatourism Waterloo 1815-1914, *Annals of Tourism Research*, 26(1): 130-158.
- Seighenthaler, P. (2002). Hiroshima and Nagasaki in Japanese Guidebooks, *Annals of Tourism Research*, 29(4): 1111-1137.
- Simith, V. L. (1998). War and Tourism: An American Ethnography, *Annals of Tourism Research*, 25(1): 202-227.
- Slade, P. (2003). Gallipoli Thanatourism the Meaning of ANZAC, *Annals of Tourism Research*, 30(4): 779-794.
- Sonyel, S. R. (1991). *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Talipoğlu, İ. (1998). *Büyük Taarruz ve Başkomutan Milli Parkı*. Afyonkarahisar.
- Tuan, Y. (2005). Mekân ve Yer: Humanistik Perspektif (Çeviren: Yılmaz Arı). İçinde Y. Arı (Editör), *20. Yüzyılda Amerikan Coğrafyasının Gelişimi* (ss. 119-134). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Tütüncü, Z. (1996). Türkoğlu Gazetesine Göre İstiklal Savaşının Değerlendirilmesi (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Ankara: T.C. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Gönderilme tarihi : 17 Ekim 2006

Birinci düzeltme : 20 Ekim 2006

İkinci düzeltme : 20 Nisan 2007

Kabul : 11 Mayıs 2007

Yrd. Doç. Dr. Faruk Alaeddinoğlu, Yüzyüncü Yıl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Zeve Kampüsü 65080, Van
E-posta: alaeddinoglu.faruk@gmail.com

Yrd. Doç. Dr. Alpaslan Aliağaoğlu, Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Çağış Yerleşkesi, 10145 Balıkesir
E-posta: alpaslan38ster@gmail.com